

ΟΙ SANAA ΚΑΙ Η ΚΟΜΨΗ ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΙΝΙΚΤΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Με αφορμή τη φετινή¹ απονομή τού Βραβείου Pritzker για την Αρχιτεκτονική (θεωρούμενο ως το αντίστοιχο Nobel) στο αρχιτεκτονικό γραφείο των SANAA, ξανατίθεται ένα από τα σοβαρά προβλήματα τής Αρχιτεκτονικής, διαχρονικό μάλιστα, το οποίο αφορά την προβολή των ορατών υλικών συστατικών της.

Κατά κανόνα, η ισχυρή συμβολική επεξεργασία τού όγκου αλλά και των επί μέρους όψεων συνέβαλλε καθοριστικά στην κοινωνική σημασιοδότηση των κτιρίων και στην συγκρότησή τους σε μεγάλης κλίμακας αντικείμενα, τα οποία εξέφραζαν με έκδηλο τρόπο τα ιδεολογικά πρότυπα συγκεκριμένων εποχών ή τάξεων. Το εργαλείο για αυτή την πολιτική λειτουργία τής αρχιτεκτονικής υπήρξε η σχεδιαστική επεξεργασία με, πολύ συχνά, απλοϊκές επιλογές αυτών των άμεσα ορατών στοιχείων της.

Τεχνικές αυτής τής μορφής υπήρξαν, για παράδειγμα, η επιμελημένη ή υπερβολική διακόσμηση των επιφανειών, που χρησιμοποιήθηκε από την αρχαιότητα μέχρι τον Νεοκλασικισμό και μετέπειτα, ενώ σε πιο brutal εκδοχές, όπως, για παράδειγμα, στις πυραμίδες, κυρίαρχο μέσο υπήρξε η μάζα, ο μνημειακών διαστάσεων συμπαγής όγκος, το απόλυτο σχήμα και η αυστηρή αναντίρρητη μορφή. Μια άλλη τεχνική, που αφορά όμως το χώρο, είναι αυτή τής αξονικής διευθέτησης των μεταξύ των κτισμάτων σχέσεων όπως για παράδειγμα η συμμετρική σύνθεση ή/και η μετωπική ως προς τη θέση και κίνηση τού χρήστη χωροθέτησή τους.

Σε παρερμηνευμένες εκδοχές τού μοντερνισμού ως φορέα μηνύματος στην αρχιτεκτονική, υιοθετήθηκε η ανάδειξη, σε βαθμό εξιδανίκευσης, τής αποκαλούμενης «αλήθειας τής κατασκευής», τής αποκάλυψης δηλαδή των υλικών, και ιδιαίτερα τής υψής αυτών των υλικών. Στην Ελλάδα, η εμμονή στην προβολή τής σκληρής υλικότητας και η υποτιθέμενη μοντέρνα προσέγγιση είχε ως αδιαμφισβήτητο εκφραστή τον Άρη Κωνσταντινίδη και τις μετά αυτόν εγκεφαλικές μεταφορές αρχών, υποτίθεται, τού μοντέρνου κινήματος στη χώρα. Σε άλλες, όμως, επίσης σύγχρονες και διεθνούς πλέον εμβέλειας προτάσεις, η

«αλήθεια τής κατασκευής» στηρίζεται στην υπερβολική καταφυγή στην αισθητική τής υψηλής τεχνολογίας, έτσι ώστε η τελική μορφή των κτιρίων να προκύπτει από την ομολογουμένως ευφυή αλλά συχνά εξεζητημένη επίλυση όλων σχεδόν των τεχνικών λεπτομερειών. Εντούτοις, η διαφορετική και πραγματικά επαναστατική πρόταση τού μοντέρνου κινήματος, στην αρχιτεκτονική ειδικά, υπήρξε αυτή τής έμφασης στην ελεύθερη και ανοικτή σχέση μεταξύ των ορατών πραγμάτων, επιφανειών, όγκου κ.λπ. Δηλαδή, τής έμφασης στις χωρικές σχέσεις, οι οποίες συστήνονται είτε μεταξύ των κτιρίων και όχι στα ίδια τα κτίρια, είτε μεταξύ των υλικών μερών ενός κτιρίου όπως οι τοίχοι και τα δάπεδα, και όχι στα ίδια τα μέρη.

Η έμφαση στις ανοικτές σχέσεις σήμανε ακριβώς, και με εντυπωσιακή διαύγεια, την αναφορά όχι σ' αυτό που βλέπουμε, αλλά στο χώρο, ο οποίος φυσικά δεν είναι κάτι ορατό, και τις μορφές του. Η σκέψη αυτή των μοντέρνων δεν είναι πολύ μακριά από τις αρχές οργάνωσης των χώρων στην αρχαία Ελληνική Αρχιτεκτονική, όπου η επαφή των χρηστών με τις κατασκευές είναι κατ' εξοχήν έμμεση και υπαινικτική, κυρίως αφαιρετική και υποδηλωτική, παρά επιβαλλόμενη από την καταπιεστική παρουσία των κατασκευών αυτών. Η σημασία αυτής τής συγκεκριμένης αντίληψης για την αξία τού χώρου υπήρξε καταλυτική αφού αναδείκνυε τον ίδιο το χώρο στο φορέα τού νοήματος και τής κοινωνικής υπόστασης τής Αρχιτεκτονικής.

Το φετινό βραβείο Pritzker, λοιπόν, απονεμήθηκε στο ιαπωνικό γραφείο των SANAA. Οι SANAA είναι μια συνεργασία μεταξύ των Kazuyo Sejima και Ryue Nishizawa, οι οποίοι διατηρούν από κοινού το αρχιτεκτονικό γραφείο αυτό, ενώ ταυτόχρονα, φαίνεται να έχουν και κάποια σχετικά αυτόνομη παρουσία και δραστηριότητα.

Στο πλαίσιο αυτής τής κάπως ανοικτής οργάνωσης, η Sejima είναι η επιμελήτρια τής φετινής¹ Biennale Αρχιτεκτονικής τής Βενετίας. Με την ίδια ιδιότητα έθεσε ως κεντρικό θέμα τής Biennale το “People meet in Architecture” δηλαδή “Οι άνθρωποι συναντώνται μέσα στην Αρχιτεκτονική”. Τι υποδηλώνει αυτή η διατύπωση; Χωρίς απαραίτητα να αντιστοιχεί στο επεξηγηματικό κείμενο που συνοδεύει τη θεματολογία, η διατύπωση αυτή συμπυκνώνει εύστοχα τη σχέση τής κοινής ανθρώπινης παρουσίας και συνάντησης με το

δομημένο χώρο. Δεν μιλά για κτίρια, δεν αναφέρεται σε μορφές κατασκευών, αλλά αναφέρεται σε «συνευρέσεις» που λαμβάνουν χώρα, που συμβαίνουν εντός της Αρχιτεκτονικής.

Θα μπορούσε να υποστηριχτεί, λοιπόν, ότι, η συνειδητή θεώρηση της αρχιτεκτονικής, ως το πεδίο συγκρότησης σχέσεων είναι ουσιαστικά η σύγχρονη –σημερινή δηλαδή– διατύπωση της αντίληψης τού μοντέρνου για το χώρο. Η ιδέα αυτή της Sejima αντικατοπτρίζει, επίσης, και την ουσία της αρχιτεκτονικής των SANAA, η οποία συνίσταται από την ιδιαίτερη αντίληψή τους για το χώρο και την κατανόηση της αρχιτεκτονικής όχι ως κτίρια, όχι ως ασκήσεις επιδεξιότητας στην παραγωγή εντυπωσιακών μορφών, αλλά ως το πεδίο συγκρότησης ανοικτών σχέσεων. Οι αξίες και οι όροι για την κατανόηση και χρήση τού χώρου δεν προσδιορίζονται αλλά υποδηλώνονται με τον εξαιρετικά ευαίσθητο και ταυτόχρονα αφαιρετικό χειρισμό των εργαλείων τους.

Λεπτόκορμα υποστυλώματα, ορθογωνικοί αυτόνομοι χώροι εντός άλλων πιο μεγάλων ορθογωνικών ή κυκλικών χώρων, με το ενδιαμέσο κενό να ρέει ελεύθερα αφήνουν πολλαπλές επιλογές στους χρήστες. Οριζόντιες καμπυλόμορφες πλάκες με την ελάχιστη απαιτούμενη μάζα, που δίνουν την εντύπωση ότι αιωρούνται, στηρίζονται σε κατακόρυφες διάφανες γυάλινες επιφάνειες. Εξωτερικοί τοίχοι από μπετόν ελαχιστοποιημένου πάχους, με ευρηματικές τεχνικές λύσεις για τις μονώσεις, ευφάνταστες και αδιόρατες στατικές επιλύσεις κ.λπ., αποτελούν ένα σύνολο από νύξεις για χώρους σχεδόν άυλους, που μοιάζουν αόριστοι και όμως είναι αυστηρά σχεδιασμένοι και έτοιμοι να συμπληρωθούν με την ανθρώπινη παρουσία.

Το υλικό χάνει τη φυσική σκληρή υπόστασή του μέσα στο διάχυτο φως. Η συνθετική και σχεδιαστική άσκηση πραγματοποιείται, όχι με αναφορές, προβολές και επιδεικτικές επεξεργασίες τού ορατού υλικού, αλλά με τη συγκρότηση ανοικτών σχέσεων. Και τότε, η αρχιτεκτονική καθίσταται υπαινικτική και όχι καθηλωτική, υποδηλώνει και δεν δηλώνει, απλά αναμένει. Δεν ασκεί βία, δεν επιβάλλεται και δεν επιβάλλει με επιθετικότητα πρότυπα, ιδέες και θέσεις, αλλά αφήνει κενά, αμφιβολίες, υπαινιγμούς, αμφισημίες και τα περιθώρια για πολλαπλές ερμηνείες, επιλογές, αμφισβητήσεις. Γίνεται κομψή, ευγενής και γοητευτική. Έτσι, σαν ελπίδα στον άγριο θόρυβο που έχει

κυριαρχήσει παντού, η Αρχιτεκτονική των SANAA μοιάζει να προσφέρει, προς το παρόν τουλάχιστον, μία ποιοτική, αναζωογονητική και αισιόδοξη αίσθηση υπερβατικής ηρεμίας.

¹ 2010